

everything is OK"-ideologia niin hyvin, että ihmisten omatunto kuolee? Vai oliko Marshall McLuhan sittenkin oikeassa väittäessään, että ihmiset ajattelevat tiedotusvälineitä ympärillään yhtä vähän kuin kala ajattelee vettä jossa ui?

Ullamajja Kivikuru

Mistä puhumme, kun puhumme tiedotustutkimuksesta?

■ Tiedotustutkimuksen päivät 10.-11.1.1992 Porthaniassa, Helsingissä järjestettiin otsikolla "Viestintä ja identiteetti — pienet kansat ja kulttuurit suurissa kertomuksissa". Identiteettiään hakee päivien perusteella myös suomalainen tiedotustutkimus, joskaan ei välttämättä pelkääntään kielteisessä mielessä.

Päivien aikana kokoontui työryhmiä naistutkimuksen, poliittisen journalismin, vastaanottotutkimuksen, narratiivisuuden, radio- ja televisiotutkimuksen, organisaatioviestinnän ja joukkoviestinnän talouden alalta. Pääalustajaksi oli kutsuttu feministisesti suuntautunut elokuvatutkija ja taidehistorioitsija. Yhteistä nimeäjäitä kaikille tutkimussuunnille, yhteisestä otsikosta huolimatta, on vaikea löytää.

Mistä siis puhumme, kun puhumme tiedotustutkimuksesta? Ja vaikka vaihtaisimmekin sanan "tiedotus" modernimpaan "viestintään", tarvitaanko nykyisessä tutkimussuuntien kirjossa enää kaikenkattavaa yleistiedettä? Tarvitaanko Tiedo-

tutkimuksen päiviä?

Uhallakin vastaan kahteen viimeiseen kysymykseen: kyllä. Jo hyvä yleisömenestys — ensimmäisenä päivänä vähintään 200 henkeä — osoitti, että kiinnostusta on olemassa. Yhteistyö eri tutkimussuuntien ja järjestäjätahojen välillä on sitä paitsi hedelmällistä. Työryhmien raporteista käytiin toisena seminaaripäivänä vilkas keskustelu, ei vain ryhmien jäsenten kesken, vaan nimenomaan ryhmien välillä.

Sen sijaan olen sitä mieltä, että päävastuu päivien järjestämisestä on jatkossakin syytä olla Tiedotusopillisella yhdistyksellä. Ottamatta kantaa viestintäalan järjestöjen yhdistämiseen muuten (ks. Juhani Wiion haastattelu), TOY on tällä hetkellä ainoa organisaatio, jolla on voimavaroja järjestää viestinnän tutkimuksen laaja tieteellinen tapaaminen Suomessa.

Nimenmuutosta (Viestinnän päivät, Viestintätutkimuksen päivät) voi hyvin harmitella. Järjestelykeskusteluissa esitetty ajatus päivien muuttamisesta maksullisiksi ja markkinoiminen kaupallisena seminaarina taas on huono. Se sulkisi pois valtaosan yleisöstä, joka nyt kansoitti Porthanian ja jolle päivät on tarkoitettu: opiskelijat, tutkijat ja viestintäalan työntekijät.

Pakkomielleiden markkinat

Päivien pääalustaja, taidehistorian professori *Patricia Mellencamp* Wisconsin-Millwaukeeen yliopistosta USA:sta, yhdisti alustuksessaan reippaasti feminististä elokuvateoriaa, psykoanalyysia ja Adam Smithiä. Otsikkona oli: "Marketing Obsessions: A Freud for the 1990s, Wearing his Calvins".

Mellencamp on tutkinut ahdistuksen (anxiety), neuroosien ja populaarikulttuurin välistä suhdetta, Freudia naistutkimuksen näkökulmasta soveltaen. Hänen mukaansa erityisesti television logiikka on ristiriitaa, ei "joko-tai", vaan "sekä-että". Freudilla — ja Mellencampilla — tämä on myös neuroosin logiikka.

Ahdistunut ihminen toimii näennäisen päättömästi: seuraava teko kumoo aina

edellisen. Obsession, pakkomielleen, ydin on ikuinen päättämättömyys. Neurootikko horjuu loputtomiin syömisen ja laihduttamisen, tuhmaamisen ja säästämisen, itsetuhon ja terveysintoihin välillä, koska ei pysty valitsemaan.

Populaarikulttuuri ei Mellencampin mukaan vain hyödynnä pakkomielleitä kaupallisesti. Se myös markkinoi niitä määrätietoisesti. Mainonta voi samaan aikaan myydä roskaruokaa ja dieettiohjeita, sillä ahdistunut neurootikko on inhanteellinen kuluttaja. Pakkomielleestä kärsivä ostaa mitä vain, jos se näyttää tekevän mahdolloman mahdolliseksi. Lopultakin voimme samalla kertaa syödä kakun ja säästää sen!

Mainonta luo ristiriidan ja sen jälkeen tuotteen, jolla ristiriidan luvataan ratkeavan. Tosiasiassa kukaan ei kuitenkaan parane. Terapeuttisten tuotteiden ja palveluiden ketju vain on loputon. Jos yksi vaihtoehto ei toimi, voi aina kokeilla seuraavaa. Ja koska parannusta ei ole, loputon terapointi voi tulla kalliiksi.

Nainen, josta elämän vaatimukset tuntuvat ylitsöpääsemättömiltä, voi turvautua Ellon Bachin "Rescue Remedy Cream" tai "Stress Cream" -nimisiin voiteisiin. Myös Suomessa Kevyt Linja- ja Becel-tuotteet myyvät paljon muutakin kuin alhaista kolestroolia: lämpimiä ihmissuhteita, turvallisuutta ja erotiikkaa. "Jotta elämä maistuisi hyvältä."

Kauhu ja huojennus

Miksi naiset ovat erityisen sopiva kohde pakkomielleiden markkinoijille? Siksi, sanoo Mellencamp, että he koko ajan muutenkin joutuvat tasapainottelemaan sovitamattomien ristiriitojen välillä: uran ja perheen, julkisen ja yksityisen, työntekijänvaimon-äidin-rakastajattaren roolien.

Neuroosin logiikka ei Mellencampin mukaan kuitenkaan rajoitu vain mainokseen ja saippuaopperoihin. Informaatiosta itsestään on tullut tuote, jolla käydään kauppaa. Uutisvälitykseen pätevät samat markkinoiden lait kuin tuotteisiin yleensä: vain tieto, joka myy hyvin ja nopeasti, on

levittämisen arvoista.

Katastrofit lisäävät ahdistusta, jonka vastapainoksi yleisö hakee rauhoittavaa informaatiota. Esimerkiksi Persianlahden sodan aikana CNN:n suorista uutislähetyksistä tuli tuote, jonka ääreen ihmiset kokoontuivat tuntikausiksi varmistumaan siitä, ettei kolmas maailmansota vielä ollut syttynyt.

Toisaalta USA:n televisio Mellencampin mukaan määrätietoisesti loi Persianlahteen liittyviä huhuja ja uhkakuvia. Toisin sanoen, uutisointi synnytti ensin pelon ja samanaikaisesti lievitti sen. Näin uutisten logiikka (kauhu/huojennus) noudatti pohjaltaan samaa kaavaa kuin mainosten (syö/laihdata).

Tässä vaiheessa mieleen nousi väistämättä analogioita suomalaisiin televisiouutisiin. En tiedä, olenko ainoa, jonka mielestä viimeistään Persianlahden kriisin aikana MTV:n Kymmenen uutisten loppukevennykset alkoivat tuntua lievistä sanoen groteskeilta. Markkinoiden logiikka — ja lähetyksen rakenne — kuitenkin edellyttävät huojennusta. Niin vakavaa ei maailmassa tapahdu, ettei lopuksi löytyisi myös jotakin myönteistä. Ellei, tilanne on jo todella huolestuttava.

Pienet kansat — pieni ihminen

Cees J. Hamelink, päivien toinen pääalustaja Hollannista, piti päähuolenaan viestinnän kaupallistumista ja etääntymistä kansalaisten perustarpeista. "Global Communication — as if People Mattered?" oli Hamelinkin otsikko. Hänen mukaansa ihmisillä ei juuri olekaan sananvaltaa siihen, mitä medioista päätetään. Lainsäädännön ja uuden teknologian käyttöönoton ratkaisevat ylikansalliset yritykset tai hallitusten edustajat. "Pieni ihminen" on naiivi, jos uskoo, että näillä neuvottelijoilla olisi hänen intressinsä jotenkin erityisesti sydämellään.

IAMCR:n puheenjohtajana Hamelinkilta kysyttiin, mitä hänen edustamansa järjestö tai viestinnän tutkijat yleensä voisivat tehdä tilanteen parantamiseksi. Hamelink peräänkuulutti ruohonjuuritason kansa-

Patricia
Mellencamp

laistoimintaa ja kehotti perustamaan viestintäalan ylikansallisia moraalisia painostusjärjestöjä (transnational moral lobbies) Greenpeacen tai Amnesty Internationalin tapaan. Itse asiassa Hamelink oli hämmästynyt, ettei tällaista liikehdintää jo ole syntynyt.

Kriittisimmin Hamelinkin kansalaisyhteiskunta-ajatteluun tuntui suhtautuvan *Nicholas Garnham*, televisiotutkija ja professori, jonka työpaikka on Polytechnic of Central London. Skeptismin taipuvaisena, sanoisinko brittiläisen ylimyksellisin silmin, Garnham arvosteli "pieni on kaunista" -lähtökohtaa ja liian pitkälle vietyä demokratisointia viestintäpolitiikassa. Kaikkea ei Garnhamin mukaan tarvitse hajauttaa, eikä kaikesta yhteiskunnan säätelystä ole syytä luopua.

Kuolivatko suuret kertomukset?

Tutkija *Peeter Maimik* Viron kulttuuriministeriöstä oli puolestaan elävä esimerkki siitä, miten suoraan demokratisoituminen ja kansallinen identiteetti heijastuvat viestinnän tutkimukseen. Neuvostovallan aikana Maimik teki lähinnä tilaustutkimuksia annetuista aiheista — yhdestä, jonka piti käsitellä Suomen television vahingollista vaikutusta virolaisiin katselijoihin, hän tosin kieltäytyi. Nyt Viron lehdistö on Maimikin

mukaan kenties maailman vapain. Sensuuria ei ole, ja yhteydet kansainväliseen viestinnän tutkimukseen ovat avautuneet ensimmäistä kertaa.

Maimikia kuultessa tuli kysyneeksi, eikö viestinnän ja identiteetin pohdiskelu perinteisellä angloamerikkalais-eurooppalaisella tasolla pakosta jää teoreettiseksi. Todellista taistelua molemmista käydään aivan muualla: kehitysmaissa, Itä-Euroopan uusissa demokratioissa ja äskettäin itenäistyneissä IVY-maissa. Globaalisti katsoen suuret kertomukset eivät suinkaan ole kuolleet. Postmodernit käsitykset ja teoriat eivät päde valtioissa, jotka parhailaan taistelevat päästäkseen siihen, minkä me olemme määritelleet modermiksi.

Sellaisilla käsitteillä kuin "vapaus", "hyvinvointi", "kansallinen itsenäisyys" on näissä maissa konkreettinen, jopa myyttinen voima. Myös viestinnän tutkimuksella voi muroksen oloissa olla aivan toinen tehtävä kuin meillä, ja tutkijoiden roolina kenties klassisesti "ei vain maailman selittäminen, vaan myös sen muuttaminen".

Merja Hurri

Julkisuuden takainen politiikka

■ Työryhmän istunto (n. 30 osanottajaa) toteutettiin puheenjohtajan ja neljän panelistin alustusten ja näitä seuranneen yleisökeskustelun pohjalta.

Neljälle panelistille annettiin vapaus valita yhteisen teeman pohjalta itse oma osikkonsa. Panelistit valittiin siten, että kukin toi teemaan oman viitekehýksensä. Kansanedustaja Pertti Paasio edusti poliitikon näkökulmaa, Jyväskylän yliopiston valtio-opin vs. apulaisprofessori Jukka Kanerva politiikan tutkijan näkökulmaa, Astudion toimitussihteerin Markus Leikola toimittajan/tiedotusvälineen näkökulmaa, ja apulaisprofessori Tom Moring (Svenska social- och kommunalhögskolan) toi paneeliin viestinnän tutkijan näkökulman. Työryhmää veti journalistiikan tutkija Heikki Kuutti Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitokselta.

Työryhmän istunnon positiivisena piirteenä oli mielipiteiden ja kommenttien vilkas ja monipuolinen vaihto vaikka teeman koossapysymistä vaikeuttikin keskustelun ronsyileminen laidasta laitaan.

Julkisen ja julkisuuden takainen politiikka

Istunnon alussa Heikki Kuutti johdatti osanottajat työryhmän teemaan eli siihen, mitä julkisuuden takainen politiikka saattaisi olla. "Politiikasta (kapeasti ajateltuna "poliitikkojen toiminnasta") heijastuu vain osa julkisuuteen "julkiseksi politiikaksi". Samalla kaikkea ulkopuolella jäävää voitaisiin ajatella "julkisuuden takaiseksi politiikaksi".

Politiikan julkisuuden suodattamiksi voitaisiin kuutiin mukaan ajatella "julkisuuden poliitikot", "poliittiset toimittajat" ja "tiedotusvälineet", jotka kukin kaventavat omilla maskeillaan tai ikkunoillaan "politiikan" synnyttämiä sanomia. Tämän lisäksi kahdella viimeksi mainitulla suodattimella on omat mahdollisuutensa sanomien lähet-

tämiselle (esimerkiksi taustoittaminen ja juttuihin liitetyt kommentit), jotka antavat "julkiseen politiikkaan" omia ulkopuolisia sävyjä.

Politiikan (poliittisten puolueiden) sisäisen hierarkia ja tiedotusvälineiden lähdekäytäntö nostavat ensimmäiseksi ikkunaksi tietyt julkisuudessa toimivat poliitikot. Viestimien pyrkimys mahdollisimman tehokkaaseen politiikan uutisointiin merkitsee lisäksi oman politiikkaan erikoistuneen toimittajakunnan käyttöönottamista.

"Julkisuuden takaisesta politiikasta" suuri yleisö ei luonnollisestikaan pysty saamaan joukkoviestimien kautta tietoa. Niitäkin sanomia, jotka politiikasta "julkisen politiikan" kautta välittyvät, kukin vastaanottaja tarkastelee vielä oman "kaukoputkensa" kautta. Tämän kaukoputken "linssejä" ovat mm. vastaanottajan yhteiskunnalliset asenteet ja yhteiskunnallinen valvutuneisuus, poliittinen kanta, kouluus, elämäkokemukset jne.

On tärkeää muistaa, että em. kolme suodatinta eivät ole irrallisia vaan niiden välillä voi olla paikoitellen tiivistäkin yhteistyötä. Poliittisia toimittajia ja tiedotusvälineitä yhdistää luonnollisesti työsuhte. Kaikkia kolmea, julkisuuden poliitikkoja, poliittisia toimittajia ja tiedotusvälineitä, ruokkii taas vastaavasti keskinäinen symbioosi. Toimittajat ja tiedotusvälineet tarvitsevat poliitikkoja juttujensa aiheiksi ja lähteiksi. Poliitikot tarvitsevat vastaavasti tiedotusvälineitä politiikkansa julkistamiseen ja ajamiseen — jopa oman poliittisen olemassaolonsa oikeuttajaksi.

Kuutti arvioi, että "Julkisuuden politiikan" sisältämiä aineksia saattaisivat olla mm. populistinen politiikka, poliittiset skuupit, mediatapahtumat, henkilöitynyt politiikka, poliittiset puheenaiheet ja tietynlainen (välineen ajama) propaganda. Vastaavasti ulkopuolelle jäävään "harmaaseen alueeseen" eli "julkisuuden takaiseen politiikkaan" voitaisiin ajatella kuuluvan vaikeita ja tylsiä poliittisia kysymyksiä, epäpopulistista aineistoa, "suljettujen ovien takaista" politiikkaa, tietynlaista välineiden pois-suodattamaa poliittista propagandaa jne.

Julkisen ja julkisuuden takaisen asioiden raja ei tietytikään ole yksioikoinen, vaan tiedotusvälineiden kautta julkisuuteen tulevassa politiikassa vaikuttavat paljolti samat kriteerit kuin muissakin joukkoviestimien sanomissa. Näitä ovat mm. asian tärkeys, kiinnostavuus ja ymmärrettävyys, ja esimerkiksi television puolella jossakin määrin jopa asian kuvitettavuus.

Toimittajille kysymykset tärkeämpiä kuin vastaukset

Kansanedustaja Pertti Paasiolla oli käsitys, että medioiden ja poliitikkojen suhde on tätä nykyä Suomessa aika avoin. Myös poliittinen päätöksenteko on julkista eikä samassa määrin "kabinettivetoista" kuin joskus 60-luvulla, jolloin Paasiolle kertyi kokemusta kunnallispolitiikasta. Hän painotti tiedonvälittäjien oikeutta päästä riittävässä määrin omilla ehdoillaan tiedonlähteille mutta korosti vastaavasti, että näin saatujen tietojen käyttämisessä olisi oltava monipuolinen ja moniarvoinen.

Paasio ei pitänyt poliitikkojen ja journalistien vastakkaisasettelua isona vaan löysi näiden väliltä jopa huomattavia yhtäläisyyksiä. Kummankin tehtäväkentän taustalla on kansan ja kansalaisten palveleminen. Toisaalta yksilötasolla kummallakin taholla on Paasion mielestä taipumusta lioitteluun ja oman asemansa korostamiseen. Julkisen sanan tehtävä toteutuu kuitenkin kokonaisuuden kautta viestintätapahtuman bruttona ja nettona, ei jokaisen toimittajan jokaisessa sanassa erikseen.

Paasio jakoi julkisuuden takaisen politiikan kahteen osaan. Toisaalta on asioita, jotka luonteensa mukaisesti on tarkoitettukin salassa pidettäviksi. Vastaavasti löytyy asioita, jotka eivät millään ylitä julkisuuden kynnystä vaikka poliitikot näin haluaisivatkin. Esimerkiksi eduskunnasta, joka Paasion mukaan ei suinkaan ole mikään kumileimasin vaan jonka mm. valiokunnissa tehdään kovasti itsenäisiä päätöksiä, annetaan julkisuuteen nurja kuva. Jos tv:ssä ei näytetä täysistunnon aikaista tyhjää istuntoasalia, niin esillä on jostakin ilmesty-

mikrofoniin huohottava kansanedustaisaalta Paasio myönsi, että eduskunta tehdään myös paljon poliittisia päätä, "jotka eivät kiinnosta ketään".

Edotusvälineissä toimivat portinvartinen kaikkea toimitussihteeri) käyttä näkyvää valtaa päättäessään, mitkä tiset kysymykset nousevat esiin ja ä jäävät pimentoon. Lisäksi poliittista ustelua vaivaa Paasion mielestä voias elitistisyys. On varsin yleistä, että erkiksi puoluejohtajat keskustelevat ä poliitikasta eli yhteisistä asioista kiejata tavallinen kansalainen ei ymmäroliittinen journalismi kaipaisikin tutkioumalismia.

tenä esimerkkinä poliittisen journalisajoittuneisuudesta tuotiin esiin Suonyt voimakkaasti kuristava talouslaSen uhasta poliittikot kyllä hyvin tiesiukäteen, mutta antoivat tulevien vaaranipuloida itseään.

omalaisessa ja kansainvälisessä possa journalismissa on Paasion mueroa. Sitä voidaan kuvata sillä, että uualla maailmassa pidetään keskeivastauksia, meillä päällimmäisenä ysymykset. Suomessa kysymyksiä rostetaan ja vastauksista halutaan tuja. Paasio sanoi, että suomalaisi poliittisessa journalismissa etsitään imän "oikeita vastauksia" eli sellaisia, vastaavat kysyjän ennakkokäsityksiasta. Sitä vastoin kansainvälinen n sana on Paasion mukaan poliiti-antaa kysyttäessä todella kiinnostu-
män kannasta.

asio tunnusti kaipaavansa erityisesti kritiikkiä poliittiseen journalismiin. Iessa tiedotusvälineillä ei ole tapana stella tai väitellä toistensa toimim. Mediakritiikki toimisi parhaiten en-
aikkea tiedotusvälineiden omilla foolla, minkä ei tulisi olla este kehityk-
vaan pikemminkin sen takaaja ja littäjä.

Mediat menestyvät politiisoimisen kilpailussa puolueita paremmin

Toinen kutsuttu panelisti vs. apulaisprofessori Jukka Kanerva Jyväskylän yliopistosta heitti alkuun koko istunnon teeman perusongelman: onko ylipäättään olemassa mitään julkisuuden takaista politiikkaa ja eikö politiikka pitäisi ymmärtää juuri julkiseksi tekemisen yhtenä toimintana. Hän itse näkee politiikan ongelmien julkiseksi tekemisenä ja niiden julkisena jäsentelynä. Olennaisinta on se, mistä kysymyksistä tulee poliittisia kysymyksiä ja tätä kautta myös julkisia.

Kanervan mukaan julkisuuden takaista politiikkaa voisi etsiä tarkastelemalla politiikkaa eräänlaisena ketjuna, jossa poliittiset aktorit aloittavat epäkohtien ja ongelmien arkisista kokemuksista. Sitten aktorit tiivistävät nämä kokemukset ohjelmiksi ja strategioiksi: syntyvät puolueita ja liikkeitä. Ne preferoivat kukin tavallaan ongelmia, painottavat niitä eri tavoin, eivätkä pidä kaikkia seikkoja ongelmoina lainkaan. Monet tärkeät seikat jäävät politiisoimatta koska puolueilla on suuria katveita politiisoitumisen ketjussa. Suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa monesta asiasta on tehty maantapa ja itsestäänselvyys (ovatko esimerkiksi maatalouden vientituki ja asevarustelu olleet politiikkaa?).

Politiisoimisen "joukkueita" ovat Kanervan mukaan sekä puolueet että mediat. Omalla tavallaan ne pyrkivät jatkuvasti ammentamaan ketjun alkupäästä aiheita julkipolitisoiduiksi ongelmiksi. Kanervan mielestä tässä "politiisoimisen kilpailussa" mediat ovat menestyneet viime vuosia puolueita paremmin. Sekä tiedotusvälineiden valta että riippumattomuus puolueista on kasvanut huomattavasti. Medioiden etuna tässä kamppailussa on Kanervan mukaan ollut, se etteivät ne useimmiten aktiivisesti epäpoliitiso ongelmia tai vaike ne niistä. Lisäksi tiedotusvälineet toimivat omien julkistuskriteeriensä varassa samalla kun puolueet kärsivät uskottavien julkistamiskanavien puutteesta.

Julkisuuden laadullista arvioimista vai-

keuttaa se, ettei julkisuus ole objektivista vaan vinoa sekä poliittisesti että mediaalisesi. Edellinen näky siinä, ettei politiikan teko käynnisty tyhjästä vaan historiallisten voimasuhteiden verkosta, jossa ongelmoina ovat monopoliset asemat ja keskittyminen. Mediaalista vinoumista on ruokkinut ennen kaikkea televisio. Se toimii omalla erityisellä tavallaan julkistamisen ja politiisoimisen prosessissa. Television sallima ja suosima poliittinen kielipöppö poikkeaa radikaalisti graafisista keinoista. Sen piirteitä ovat mm. koko klassisen julkisuuden piiriin kyseenalaistaminen (intiimi katsojasuhde), asioiden ja ongelmien henkilöiminen sekä niiden aikatodellisuuden radikaalisti erilainen esittäminen kuin graafisessa ja oraalisessa poliittisessä kulttuurissa. Kanervan mukaan politiikan varsinaisena näyttämönä on nyt televisiosuhde kansalaisen ja esityksen välillä. Kansalaisen poliittisen sitoutumisen ja aktiivisuuden lähteenä on yhä voimakkaammin kokonaisvaltainen tyyliäinen samaistuminen.

Keskustelu vapautuu pätkittäin

"Keskustelu on NYT Suomessa vapautunut". Kolmannen paneelistin toimitussihteeri Markus Leikolan mukaan tämä hokema on toistunut suomalaisessa politiikassa usein. Se merkitsee, että vanha ja uusi ovat joutuneet ristiriitaan useammassa eri vaiheessa. Viimeisen kymmenen vuoden aikana tapahtuneet keskustelun vapauttamiset ovat Leikolan mielestä kuitenkin olleet rajumpia kuin edellisellä kymmenvuotiskaudella.

Presidentti-instituutiosta keskustelu käynnistyi vuonna -82, sisäpolitiikasta -83, tulonjaosta -86 ja ulkopoliitikasta -88, Leikola mainitsi joitakin merkkipaaluja. Tämä vuonna keskustellaan Leikolan mukaan sitten vihdoin ja viimein maatalouspolitiikasta.

Leikola totesi, että tiedonvälittäjän yhtenä tärkeimmistä tehtävistä on poliittisen vastuukantajan löytäminen mutta Suomessa se on ollut erityisen ongelmallista. Kuvioita ovat sotkemassa mm. moni-

puoluejärjestelmä, valtiosääntö ja voimakas pyrkimys asioiden de(ali)-poliittisoimiseen. Kärjistään voidaan sanoa, että UKK:n aikana vastauksia ei saatu mutta tiedettiin kuka niistä vastaa. Nyt vastauksia saa jo liikaakin, mutta vastuunkantajaa/kantajia ei löydetä.

Depoliittisoinnin etuna on kuitenkin ollut poliittisen pelikentän kasvaminen. Yhtenä poliittisen kulttuurin olennaisimmista muutoksista on ollut tiedotusvälineiden ja niissä toimivien toimittajien irtautuminen poliittisista puolueista. Toimittajat samaistuvatkin nyt selvästi voimakkaammin toisiinsa kuin mihinkään ulkoisiin instansseihin.

"Valistunut äänestäjä" katoava luonnonvara?

Länsimaisissa yleisradioyhtiöissä pitkään sovellettu "informatiivinen ohjelmapolitiikka" saa suomalaisessa poliittisessa julkisuudessa rinnalleen yhä enemmän markkinavoimien julkisuutta. Erityisesti tämä tulee näkymään seuraavissa presidentinvaaleissa, joissa televisiomainonta on nyt ensimmäistä kertaa sallittua. Istunnon neljäs panelisti apulaisprofessori Tom Moring (Svenska social- och kommunalhögskolan) pohti, mitä tämä saattaa merkitä demokratiateorian mukaisen "valistuneen äänestäjän" tarkoittamalle ihannejulkisuudelle.

Informatiivinen ohjelmapolitiikka julkisuus kohtaa kaikkia puolueita samalla tavalla ja tavoittaa mahdollisimman kattavasti koko yleisön. Julkisuus on asiapitoista ja tavoitteena on "valistunut äänestäjä". Tähän tavoitteeseen liittyy usein julkisuuden ehtoja sekä poliitikkojen toimintaa sääteleviä sääntöjä.

Markkinavoimien julkisuus on taas vapaasti tarjolla olevaa, hakeutuu eri "nicheihin" ja kilpailee eri yleisöistä eri keinoin. Hyväksytään yleisön käyttötarkoitus ja sen mukanaan tuomat markkinasäännöt julkisuuden sääntelijäksi. Poliitikoille jätetään oikeus vapaasti hakeutua julkisuuden markkinoille markkinakeinoin: viihteen, kaupallisuuden tai muun "ekstravagantin toiminnan" kautta.

Moringin mielestä poliittista tv-mainontaa ja muita alternatiivisten poliittisten kanavien luomista journalististen kanavien tarjoaman "kriittisen poliittisen informaation" lisäksi puoltaisi moniseikka. Näitä ovat mm. "kansan agendan" unohtuminen sekä poliittisten toimittajien homogeeninen "maailmankuva" ja sen luoma vääristymä. Informatiivisen ohjelmapolitiikan ja valistuneen äänestäjän näkökulman kannalta ongelma voisi olla myös "aito puolueen mielipide" eli tarjolla olevat poliittiset vaihtoehdot, jotka eivät tule julki tehokkaimmaksi koetun viestimen, television, kautta.

Poliittisten tv-ohjelmien kokonaisuus liikkuu Moringin arvion perusteella 50-60 prosentin paikkeilla. Muu osa yleisöstä hakee poliittista informaatiota muuta kautta (tv-uutiset, lehdistö, muut poliittiset kanavat) tai jättäytyy informaation ulkopuolelle. Poliittinen tv-mainonta tavoittaa kaikkia potentiaalisia äänestäjiä, mutta erityisen liikuttavissa on ns. kiinnostumattomien ryhmä, joka on vähiten kiinnostunut poliittisista kampanjoista, tietää vähiten poliitikasta ja seuraa vähiten poliittista informaatiota viestimistä.

Tähän ryhmään saattaa kuulua jopa neljännes äänestäjistä.

Moringin mukaan Suomessa etäännyttään yhä enemmän "samaa informaatiota kaikille" -tavoitteesta. Hänen mielestään nykyisten lukuisten rinnakkaisten kanavien ja erilaistuvan kulutuksen aikana myös informatiivisuuden tavoite edellyttää, että rinnakkaisia järjestelmiä rakennetaan sekä lehdistön ja Yleisradion "kriittisen journalismin" että poliittisen lehdistön ja tv-mainonnan avulla.

Monipuolinen tieto tavoittaa jotakin ryhmää yhteiskunnassa ja väliryhmiä tieteen löytyy. Moring kuitenkin painotti, että toimittajien suodattama kriittinen informaatio jää tavoittamatta monta poliittisesti liikuttavissa olevaa äänestäjää, jotka taas ovat hyvinkin poliittisen tv-mainonnan tavoitettavissa. Monipuolisen informaation ihanne toteutuukin vain yhteiskunnan tasolla koska suuri osa yleisöstä on kuitenkin yksittäisen viestimen tarjonnan varassa. Yksilötasolla kehitys saattaa kuitenkin

viedä kohti eriytymistä.

Moring itse tunnusti olevansa julkisuuden muuttumisesta enemmän iloinen kuin surullinen. Ihannekuvan mukainen "democratic machine" rationaalisine äänestäjineen voisi lopulta olla sekä helpommin manipuloitavissa että jähmeämpi kuin nyt kehittyvä tilanne. Näin huolimatta siitä, että tilanne olisi osittain epäoikeudenmukainen ja pinnallinen ja monipuolinen poliittisen julkisuuden tarjonta kohtaisi epäyhtenäisen kulutusrakenteen.

Heikki Kuutti

Narratiivisuus maailmankaikkeuden muokkaajana

■ Työryhmässä pidettiin kolme alustusta, järjestyksessä Henry Baconin Narratiivisuus fiktion ja ymmärtämisen muotona (tiivistelmä Turussa 9.2.91 pidetyistä alustuksesta. Julkaistu Lähikuva-lehden numerossa 4/90 otsikolla Narratiivi on kohtalomme), Veijo Hietalan Lacanilaisuus ja kerronta sekä Henry Baconin Narratiivisuus: audiovisuaalisuuden omin olemus vai pahin vihollinen.

Tarinat totta puhuttaessa

Ensimmäisen alustuksen jälkeen keskustelu keskittyi "tuohon sumeeseen alueeseen oletettavasti faktuaalisten ja fiktiivisten narratiivien välillä" (HB). Mielenkiintoisen näkökulman tähän tarjosi Ippo Koskisen esitys juoruja erilaisissa työyhteisöissä käsittelevästä tutkimuksestaan. Juorujen voidaan katsoa kuuluvan laajempaan narratiivien ryhmään, joille on tyypillistä arkipäiväiset lähtökohdat, itse tarinan hätkähdyttävyyttä sekä vakuutus, että kyseessä

on tositarina. Äärimmäisempi muoto tämän tyyppisestä tarinasta ovat ns. uus-kansantarinat, jotka saattavat olla hyvinkin mielikuvituksellisia, mutta joiden kertomisen ideaan kuuluu, että ne ikään kuin otetaan todesta (usein sopivan paradoksaalisella huudahduksella: "Ei voi olla totta!").

Tällaisella tarinoinnilla lienee psykologinen perustansa tarpeessa prosessoida kyseiseen aihepiiriin liittyviä ahdistuksia ja pelkoja. Ongelmallisempaa on kuitenkin narratiivisten formuloiden joskus saama yllöte uutisoinnista.

Todella tapahtuneiden tapahtumaketjun kuvaaminen on välttämättä eräänlaista narratiivien konstruoinnista, mutta vaarana on, että fiktiosta otetut usein triviaalit formulat pääsevät ohjaamaan todellisuuden hahmottamista ja siitä kertomista. Tämmäntapaisia syytöksiä on esitetty mm. koskien Romanian vallankumouksen ja Persianlahden sodan uutisointia. Molemmissa tapauksissa oli selvästi esillä taipumus hahmottaa kyseiset tilanteet yksinkertaisin hyvä-paha, sankari-roisto vastakkainasetteluin näin todennököisesti hämärtäen niiden ja niihin liittyneiden arvoasetelmien moninaisuutta ja tulkinnanvaraisuutta.

Kun vielä muistetaan, että fiktiokin aina tavallaan kertoo myös todellisuudesta, voidaan todeta, että loppujen lopuksi ongelma on se, että fakta ja fiktio ovat aina enemmän tai vähemmän yhteenkietoutuneita. Mutta vaikka niitä ei koskaan voi lopullisesti ja yksiselitteisesti erottaa toisistaan, meidän on pakko ylläpitää tätä polariteettia ja vaatia uutisoijilta kykyä konstruoida narratiivinsa niin avoimiksi ja vapaiksi stereotyyppioista sekä muista totunnaisista ajatuskuvioista, että heidän tarjoamansa näkökulma ei kohtuuttomasti vääristä kohteitaan.

Miksi tarinat tehoavat?

Veijo Hietalan alustus innoitti pohtimaan, kuinka halu palata peilivaipetta edeltäneeseen ykseyden tilaan ilmenee viehtymyksessä uutisointia kohtaan. Nehän eroavat

perinteisistä tarinoista siinä suhteessa, että ne kertovat todellisesta maailmasta, jonka tarina ainakin inhimillisessä mitta-kaavassa on päättymätön. Tähän todettiin, että hetkittäisiä sulkeumia voi kyllä ilmetä esimerkiksi kun devalvaatiopäätös saatiin vihdoinkin tehtyä, liityttäessä EY:ön jne. Kenties jälkimmäinen onkin jotenkin mielletävissä lacanilaisittain paluiksi äidin syyliin. Joka tapauksessa uutisvirta voidaan mieltää punokseksi, jossa aina silloin tällöin on havaittavissa paikallisia sulkeumia, olkoonkin että uusia juonia punotaan kaiken aikaa. Hietala itse korosti uutisten seuraamisen rituaalinomaisuuden merkitystä psyykkistä perusturvallisuuden tunnetta tukevana tekijänä. Pohdittiin myös teoriaa, jonka mukaan uutisten tarkka seuraaminen synnyttää jollakin psyyken tasolla illuusion siitä, että asiat ovat minän hallinnassa.

Virtuaalitodellisuus ja interaktiivisuus

Erlaiset ilmaisuvälineet tarjoavat erilaisia keinoja analysoida ja esittää todellisuutta, noukkia sietä esille olennaisina pidettyjä piirteitä. Elokuvan on joskus katsottu toteuttaneen ikivanhan haaveen täydellisestä mimesiksestä, todellisuuden uudelleenluomisesta taitteessa. Mutta todentakaisuus on myös haluttu tehdä vielä paljon kokonaisvaltaisemmaksi. Haaveen uusin manifestaatio tulee esille virtuaalisessa todellisuudessa, jossa ainakin tavoitteena on luoda kokonaan simuloituja todellisuuksia, joiden sisään voisi mennä ja liikkua. Joka tapauksessa ainakin nykyisessä alkeellisessa muodossaan virtuaalitodellisuus tarjoaa pelkästään elämyksiä. Kukaan ei pysty vielä sanomaan, millaisia sisältöjä niiden avulla voisi välittää ja miten ne eroavat nykyisin jo tarjolla olevista mahdollisuuksista.

Eettisenä kysymyksenä, joka on ajankohtainen jo nykyisen tekniikan aikana ja syytä ottaa huomioon virtuaalitodellisuudesta keskusteltaessa on siihen liittyvä solipsismi, irrottautuminen vuorovaikutuksesta muiden subjektien kanssa. Lähiku-

va-lehden numerossa 2-3/91 julkaistussa kirjoituksessaan *Persianlahden sota, televisio ja virtuaalitodellisuus* Margaret Morse toteaa amerikkalaislentäjien tuossa sodassa liikkuneen eräänlaisessa virtuaalitodellisuudessa, jossa kohteet havaitaan vain sähköisten representaatioiden kautta. Näin syntyy yllättämön kuilu pommituskohteessa oleiviin subjekteihin, toisiin ihmisiin nähden. Näin 'kommunikaatio' teknologia saattaa itseasiassa tuhoisalla tavalla erottaa ihmisiä toisistaan.

Toinen tärkeä uusi audiovisuaalisen tekniikan ulottuvuus on interaktiivisuuden mahdollisuus audiovisuaalisten välineiden kanssa. Porvalliselle taiteelle tunnusomaisena on pidetty katsojan passiivista osuutta erilaisissa esityksissä, vastaakohtana kansanomaisen taiteen tarjoamalle osallistumisen mahdollisuudelle. Interaktiivisuuden on toivottu luovan mahdollisuuden tämän kaavan murtamiseen suhteessa audiovisuaalisiin välineisiin. Katsoja voi eri tavoin vaikuttaa kuvaan ja ääniin, mahdollisesti tehdä valintoja tarinan etenemisen suhteen jne.

Mutta haluavatko ihmiset olla itse mukana kertomassa tarinoita audiovisuaalisesti? Useimmat kyllä tuntevat halua ainakin suulliseen tarinankerrontaan. Juorut ja "arvaa mitä mulle tänään sattui"-tyyppiset selonteot ovat tämän tarpeen ilmeisimpiä ilmentymiä. Toinen laji ovat fantasiat, tarinat, joita kerromme itsellemme ja joissa olemme itse sankareita. Monet haaveilevat myös tarinoiden kirjoittamisesta ja/tai esittämisestä joko näyttämön ja/tai audiovisuaalisten välineiden kautta. Paljon harvinaisempaa kuitenkin on, että viiksimäinitun suhteen ryhdytään tositoimiin.

Mutta entä jos valmiin audiovisuaalisen tuotteen vastaanottajalla olisi mahdollisuus suorittaa valintoja esimerkiksi tarinan etenemisen suhteen? Olemassaolevien interaktiivisten sovellutusten rajoituksena on se, että ne ovat hyvin suuressa määrin esiohjelmoituja ja interaktiivisuuden aste on siis yhä alhainen. Käyttäjän on lähes mahdoton kehittää jotakin todella uutta. Tarvittaisiin metaohjelmia, jotka tekstinkäsittelyjärjestelmän tapaan tarjoaisivat vain

kentän, jossa käyttäjällä on lähes rajattomat mahdollisuudet luoda oman päänsä mukaan. Näin tannoiden tekeminen audiovisuaalisessa muodossa tulee ratkaisevasti helpommaksi.

Vastaväitteenä voisi kuitenkin kysyä, onko useampi ihminen ruvennut kirjoittamaan kun tekstinkäsittelylaitteistot ovat tehneet kirjoittamisen helpommaksi? Pitteämpää kulttuurihistoriallista ajanjaksoa tarkasteltaessa ei vaikuta siltä, kuin interaktiivisuuden mahdollisuuksia oltaisi suoranaisesti tukahduttetu. Pikemminkin kysymys on siitä, että passiivinen rooli on yksinkertaisesti kaikkein helpoin ja vähiten rasittavin. Lisäksi valmiiseen muotoon kietytyn teoksen ideaan kuuluu ajatus esteettisestä tyydyttävyydestä, elementtien tasapainosta, joka on ikään kuin ansainnut oman olomuotonsa. Virtuaalitodellisuuden tapaan kyse on toistaiseksi yhä keisarin uusista leluista, yritys tarjota uusia elämäyksiä niille, jotka ovat tulleet liian turiksi nykyisin tarjolla olevalle AV-viestinnälle. Kenties olisikin viisaampaa teroittaa aistejaan ja eläytymiskykyään hienovaraisempien keinojen varalle.

Henry Bacon

Ei subjektia ilman sukupuolta

■ Naistutkimuksen ryhmä kokoontui vasta toisen kerran Tiedotustutkimuksen päivien historiassa. Paikalle oli saapunut noin parisenkymmentä opiskelijaa, tutkijaa, opettajaa ja toimittajaa. Puheenvuoroista kävi ilmi se surullinen seikka, ettei naistutkimusta eikä edes sukupuoliproblematiikkaa ole vielä otettu osaksi tiedotustutkimuksen traditiota Suomessa. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että tänäkin

päivänä naistutkimuksen opiskelijoiden täytyy aloittaa lähes nollopisteestä vielä graduvaiheessakin eli heidän on itse löydettävä lähteille ja oivallettava, että mm. brittiläiseen kulttuuritutkimukseen liittyy myös sukupuolijärjestelmän analyysi, vaikka se niin kovin monen tutkijan ja opettajan toimesta yritetään kieltää.

Työryhmän alaotsikkona oli "Humanistisen naistutkimuksen anti tiedotustutkimukselle" ja ryhmässä piti pyydytyn puheenvuoron kirjallisuuden tutkija Päivi Kosonen Tampereen yliopistosta. Kososen otsikkona oli "Feminiinisen kirjoittaminen". Kosonen ehdotti, että humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen leikkauspistettä etsittäisiin subjektin konstruktion problematiikasta. Tästä kohtaa löytyy sijaa myös sukupuolistetun subjektin rakentumista pohtivalle naistutkimukselle. Alustuksessaan Kosonen selvitti "pahimman ranskalaisen huuhaan" eli kielen tutkijan Hélèn Cixousin ajatuksia naisen paikasta kulttuurissa ja kielessä — tai pikemminkin kielen ulkopuolella. Kosonen alusti vaikeasta aiheesta selkeästi ja toi esiin kiinnostavaa kritiikkiä mm. Toril Moita kohtaan, joka kirjoituksissaan on antanut tunnistusta ennen kaikkea Julia Kristevalle. Kososen — kuten monen kansainvälisen feministin — mukaan kuitenkin ranskalaisista filosofiista ennen kaikkea Cixousilla on annettavaa feminisille. Kristeva puolestaan sijoittuu paremminkin miestutkijoiden joukkoon. Kososen mukaan Cixous — toisin kuin esim. Derrida ja muut miestutkijat — näkee feminiinisuuden liittyneenä konkreettisiin subjekteihin eikä abstrahoi sitä pois subjekteista. Cixousin ansio on siinä, että hän kykenee säilyttämään teoriansa poliittisuuden.

Ryhmässä esittivät pyydytyn puheenvuorot myös opiskelijat Kaarina Nikunen Tampereen yliopiston tiedotusopin laitokelta sekä Elina Rantanen Helsingin yliopiston viestinnän laitokelta.

Kaarina Nikusen mukaan naistutkimuksen hyödyntäminen tiedotusopin opetuksessa Tampereella on varsin vähäistä.

Naistutkimus käsitetään usein omaksi irralliseksi alueekseen tiedotusopin ken-

tässä. Kuvitellaan, että naistutkimus on yhtenäinen tutkimusalue, jonka sisällä ei ole merkittäviä eroja ja ristiriitoja.

Naistutkimuksen irrottaminen muusta tiedotustutkimuksesta omaksi alueekseen vaikeuttaa selvästi naistutkimusta opiskelevan mahdollisuuksia päästä perille tutkimuksiin liittyvästä keskustelusta. Käsitys tiedotusopin piirissä tehtävästä naistutkimuksesta jää väistämättä hajanaiseksi.

Tämä toimii tietenkin myös toisin päin. Kuva jää puutteelliseksi, kun jostain tiedotustutkimuksen alueesta jätetään kokonaan käsittelemättä siihen kuuluva naistutkimus.

Esimerkinä Nikunen mainitsi brittiläisen kulttuuritutkimuksen, jonka johtotähdet Stuart Hall ja David Morley tulivat tutuiksi jo ensimmäisenä opiskeluvuotena. Vasta neljäntenä opiskeluvuotena selvisi, että Birminghamin koulukunnassa tehtiin myös merkittävää naistutkimusta (mm. Dorothy Hobson ja Charlotte Brunsdon).

Tiedon saanti näyttää olevan naistutkimusta opiskelevan vaikein ongelma. Vastavaan ongelmaan tömäävät lähes kaikki, joiden tutkimusaihe ei ohjaa kiinnostusta. Nikusen mielestä tilanne on naistutkimuksen kohdalla kuitenkin muita vaikeampi. Hyvin nopeasti opiskelija huomaa olevansa vähin tiedoin suorastaan asian tuntija. Tilanne on varsin turhauttava, kun ohjaajan apuun ei voi luottaa.

Naistutkimuksen irrallisuus tiedotusopissa aiheuttaa ongelmia myös silloin, kun käydään läpi erilaisia tutkimuksia ja harjoitustöitä. Keskustelussa on vaikea päästä eteenpäin kun peruskäsitteet ovat epäselviä. Pahimmillaan tilanne on, kun tekijän on palattava selvittämään onko maailmassa naisten ja miesten välillä todella epätasa-arvoa.

Tällaisissa tilanteissa vastuu opetuksen sisällön sukupuoliteoisuudesta kaatuu helposti opiskelijalle. Hänen on huomattava mahdolliset puutteet ja epäkohdat — ei ohjaajan.

Nykyistä tilannetta voisi parantaa esimerkiksi järjestämällä erityisen luennon naistutkimuksen vaiheista tiedotusopissa.

Lisäksi erilaisissa proseminaari-, metodologia- ja projektiyryhmissä eräs teema voisi olla naistutkimuksen piiristä.

Hyvä esimerkki siitä, kuinka naistutkimuksen anti voidaan tiedotusopissa huomioida, on Veikko Pietilän vetämä tiedotusopin teoria -luento, jonka yhdellä luentokerralla keskitytään käsittelemään feminististä tiedotustutkimusta 1980-luvulla. Myös syksyllä 1991 Tampereen tiedotusopin laitoksella järjestetty Iiris Ruohon ja Marianna Laihon vetämä Nainen kuvassa -kurssi oli hyvä esimerkki naistutkimuksen hyödyntämisestä tiedotusopissa.

Elina Rantanen raportoi Helsingin tilanteesta. Helsingin laitoksella on järjestetty muutamia naistutkimuksen kursseja aineopintojen tasolla. Graduryhmiä ei ole ollut. Rantasen mukaan Helsingissä ei ole samaa ongelmaa kuin Tampereella opiskelijoiden joukossa: opiskelijajoukko on homogeenista eli kukaan ei tiedä mitään naistutkimuksesta. Naistutkimuksesta ei ole tulossa lähivuosinakaan kovin montaa gradua. Jotkut ovat luopuneet naistutkimuksesta seminaarivaiheessa, kun opiskelijan on annettu ymmärtää, ettei naistutkimuksessa ole mitään tutkimisen arvoista. Toisaalta opettajien asenteet ovat saattaneet vaikuttaa niin, ettei opiskelija ole halunnut ryhtyä tekemään graduaan "seläisessä ohjauksessa". Lisäksi monet opiskelijat kokevat naistutkimuksen jollain tavalla "rajattuna ja spesifinä". Tilannetta Helsingissä vaikeuttaa vielä opetuksen painottuminen kvantitatiivisiin menetelmiin sekä se, ettei uusien ranskalainen ja brittiläinen keskustelu ole välittynyt laitokselle. Tilannetta ehkä parantaisi se, jos opiskelijat lisäisivät kontaktejaan muiden laitosten ja tiedekuntien opiskelijoihin.

Loppukeskustelussa vanhemman polven edustajat toivat esille ihmetyksensä siitä, ettei tilanne naistutkimuksen osalta ole edistynyt juuri lainkaan suomalaisessa viestinnän tutkimuksessa. Monet olivat kuvitelleet, että tilanne olisi nykyään jo toinen... Loppukeskustelussa kävi ilmi se, että eri sukupolvien edustajilla oli runsaasti yhteisiä kokemuksia. Tässä yhteydessä se ei kuitenkaan kerro positiivisesta kehi-

tyksestä alalla vaan päin vastoin. Yhteistä tuntui olevan mm. tyytymättömyys opin-
näytteiden ohjauksiin (eivät ota vastuuta naistutkimuksen ohjauksesta) sekä yleensäkin tiedotustutkijoiden huonoon yleisvistyksen naistutkimuksen suhteen. Moni kokee turhauttavana viestiä vuodesta toiseen yleisölle, jolla ei ole edes alkeistietoja aiheesta eikä ilmeisesti pienintäkään halua niiden hankkimiseen. Yhteinen näyttö olevan myös kokemus siitä, etteivät tiedotusopin/viestinnän viiden vuoden perusopinnot anna juurikaan valmiuksia naistutkimuksen tekemiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että monen vuoden uurastus on unohtettava ja aloitettava kaikki alusta graduvaiheessa. Lopuksi keskusteltiin siitä, miten voitaisiin siirtää jo kertynyttä tietoa ja ennen kaikkea opin-
näytteitä laitoksilta toisille. Tarja Savolainen lupasi pohtia ongelmaa ja laatia konkreettisia esityksiä asian tilan korjaamiseksi.

Tarja Savolainen

Kohti uusia avauksia radion ja television tutkimuksessa

■ Ryhmässä esiintyi aluksi vieras Yhdysvalloista, professori Douglas Kellner, Texasin yliopistosta Austinista. Hän esitteli kaksi kirjaansa: *Television and the Crisis of Democracy* (1988) ja *The Persian Gulf TV War* (ilmestyy alkuvuodesta 1992). Tässä ryhmän kansainvälisessä osuudessa oli mukana noin 50 osanottajaa. Myöhemmin, ryhmän siirtyessä kotimaisiin alustuksiin, osanottajien määrä laski noin komeenkymmeneen.

Muut ryhmässä kuullut alustukset olivat:

- Taisto Hujanen: Aineistoa suomalaisesta radio- ja tv-tutkimuksesta.
- Tarmo Malmberg: Kriittinen televisio-teoria.
- Heikki Heliman & Tuomo Sauri: Public Service Television and the Tendency Towards Convergence.
- Jorma Mäntylä: Radio Pandoran lip-paana.
- Ari Honka-Hallila & Veijo Hietala: To-dellisuuden paluu televisioon.

Näistä Hujanen katsaus perustui Nordi-comin kokoamiin tietoihin suomalaisen tiedotustutkimuksen bibliografiasta. Bibliografian sähköisestä tietokannasta vuosilta 1985-1990 löytyy yhteensä 127 julkaisua radiosta ja 350 televisiosta. Televisio on siis hallitsevasti ollut tutkijoiden kiinnostuksen kohteena, mihin myös Mäntylä viittasi alustuksessaan: hän oli jo ehtinyt tottua siihen, että joutui ainoana puhumaan radiosta. Hujanen on kehittänyt katsauksestaan laajemman version, joka julkaistaan *Lähikuva*-lehden tämän vuoden ykkösnumerossa.

Malmberg hahmotteli alustuksessaan tutkimustehtävää, jonka tavoitteena olisi kriittisen televisio-teorian kehittäminen. Televisiotutkimuksessa tarvittaisiin nyt aika-laiskriittikiä, joka asettaisi television kehityksen laajempiin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin yhteyksiinsä. Malmberg katsoi 1980-luvun televisiotutkimuksen johtaneen mm. tietoteorieettiseen immanentismiin ja sitä kautta yksilöllisen merkityksenannon ylikorostamiseen. Tosin tämä kritiikki osuu Malmbergin mukaan parhaiten anglo-amerikkalaiseen kulttuuritutkimukseen; saksalainen ja ranskalainen tv-tutkimus ovat ainakin osittain kulkeeneet omia teitään.

Malmbergin alustukseen liittyvässä keskustelussa kysyttiin, onko televisiota itse asiassa enää olemassakaan. Suomalaisessakin keskustelussa on näin nousemassa esille reseptiokeskustelun kriittinen arviointi: mitä ymmärrämme televisiolla, jos ajatus television monimerkityksisyydestä viedään äänimmilleen? Miten resep-

tio suhteutuu televisioon tuotannollisena järjestelmänä ja yhteiskunnallisena instituutiona?

Hellmanin ja Saurin alustus perustui valmisteilla olevaan artikkeliin julkisen palvelun television ja kaupallisen television ohjelmistorakenteista. Heidän perusolettamuksensa on, että kilpailu yhdenmukaistaa tv-ohjelmistojä. He vertaavat tutkimuksessaan YLE:n ja MTV:n tv-ohjelmistojä 1970-luvun alusta tähän päivään. Yhdenmukaistumista on Hellmanin ja Saurin mukaan tapahtunut yllättävän vähän, mihin lienee vaikuttanut YLE:n ja MTV:n sopimuksin säädelty työnjako. Selvimmillään ohjelmistojen yhdenmukaistuminen, konvergenssi, ilmenee vasta 1980-luvun lopulla.

Mäntylän radiota käsitelty paperi oli ajalle tyypillisen radiotutkimuksen esittely: sen pontimena olivat paikallisradiot ja niiden vaikutus radion kuunteluun. Nordicom:n bibliografian aineisto nimittäin osoittaa, että vuosien 1985-1990 radiotutkimuksista yli puolet liittyi paikallisradioon. Jos paikallisradiot siis ovat tehneet radiosta ajankohtaisen viestintävälineenä, ne ovat tehneet saman radiolle tutkimuksen kohteena.

Mäntylän tutkimusaineistot ovat vuosilta 1987 ja 1991. Hän toteaa, että tällä jaksolla radion kuuntelu on selvästi kasvanut; tätä osoittavat myös YLE:n mittaukset koko 1980-luvulta. Mäntylän mukaan lisääntynyt kuuntelu on kuitenkin ennen

muuta taustakuuntelua, ja tämä on tyypillistä nimenomaan yksityisten kaupallisten radioasemien seuraamiselle. Suurissa väestökeskuksissa, Helsingissä, Turussa, Tampereella, YLE on menettänyt kuulijoiden enemmistön. Kuuntelijoiden arvioinneissa YLE:llä on parhaat uutis- ja ajankohtaisohjelmat, kaupallisten suosio taas perustuu viihteeseen.

Ari Honka-Hallilan ja Veijo Hietalan alustus todellisuuden paluusta televisioon toi ryhmään turkulaisten elokuvatutkijoiden panoksen. Todellisuuden paluu/todellisuuden vastaisku on alustajien mukaan tällä hetkellä tärkeä osa televisio-ohjelmiston kehitystä. He tarjosivat pitkän listan esimerkkejä nimenomaan amerikkalaisesta televisiosta, miten autenttisia elementtejä ihmisten arkielämästä hyödynnetään osana erilaisia viihdeohjelmia. Ruoho aidan toisella puolella on todellakin vihreämpää — etenkin jos sen voi todeta väritelevisiosta. Honka-Hallilan ja Hietalan alustus julkaistaan Lähikuva-lehden tämän vuoden ykkösnumerossa, jonka teemana on radio- ja tv-tutkimus.

Radio- ja tv-tutkimuksen tilanteesta voidaan työryhmän perusteella todeta ainakin se, että kiinnostus alueen tutkimukseen on määrällisesti suurta. Kiinnostusta on jatkossakin omiaan ylläpitämään se, että opetusministeriön varoin käynnistettiin viime vuonna audiovisuaalisen kulttuurin tutkimuksen kattava jatkokoulutusverkko. Tuohon verkkoon on ilmoittautunut sa-

takunta tutkijaa ja näiden keskeisinä kiinnostuksen kohteina ovat televisio ja elokuvat, jossain määrin myös radio. Verkon suunnitteluryhmää johtaa professori Kaarle Nordenstreng Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksesta.

Lopuksi kaino kommentti siihen, miten voisimme tulevaisuudessa kehittää kansallisten tapaamistemme kansainvälisyyttä. Minusta väärää kansainvälisyyttä on se, että alan kansallinen konferenssimme käynnistyy englanniksi. Avattakoon konferenssit, edes muutamilla lyhyillä fraaseilla, ensin suomeksi ja ruotsiksi; siirryttäkään vasta sitten englantiin ja muihin eurokieliin. Meidän ei tarvitse hävetä tai pelätä, että vieramme joutuvat kuulemaan esimerkiksi suomea. Tulevaisuuden Euroopassa siihenkin on opittava.

Lisäksi meidän on huolehdittava, että kokoustemme kansainvälisissä paneeleissa on vahva suomalainen edustus mukana. Tällä kertaa se puuttui paneeleista kokonaan ja asetelma selvästi vaivasi ulkomaisiakin vieraita. Aktiiviset kysymykset yleisön joukosta eivät niitä tasapainotamaan tilannetta. Korostettakoon, että emme enää tälläkään tieteenalalla ole pelkästään vastaanottajan asemassa.

Taisto Hujanen